

УДК 172.1
DOI

В. Е. Гонтар

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-8237-9733>

аспірант кафедри філософії та міжнародної комунікації

Національного університету біоресурсів і природокористування України

БУТТЯ І БДІННЯ: ПЕРЕГЛЯД НАГЛЯДУ ЯК ПЕРЕОСМИСЛЕННЯ ПАНОПТИЧНОГО КОНТРОЛЮ

Постановка проблеми. У сучасній філософській літературі є топик *biopolitical studies* (біополітичні дослідження)¹, який бере свій початок від Мішеля Фуко [1, с. 304–305]. Існує більш-менш сталий негласний міждослідницький консенсус із приводу того, що дисциплінарні практики, які слугують контролю (через нагляд) за індивідами, є негативним проявом м'якої влади, що несе загрозу людській самості та свободі у соціополітичному, екзистенційному чи будь-якому іншому сенсі. Дослідники характеризують нагляд у соціоінституційному устрої як репресивний [2, с. 79]. Нашою ж задачею є доведення того, що може існувати *паноптична програма*, яка не є ані тоталітарною, ані репресивною, і доведення того, що, навпаки, така програма може найкращим чином реалізовувати людську свободу, примножуючи контроль і мінімізуючи недобровільність.

Аналіз досліджень і публікацій. Проблема тикою дисциплінарного нагляду і контролю займалися, окрім згаданого батька біополітики – Мішеля Фуко, багато дослідників. Серед них можна виділити сучасних класичних авторів: З. Баумана [3, с. 186–190], Т. Матіесена [4, с. 230], К. Беннета [5, с. 340–345] та ін. Серед вітчизняних науковців, котрі розробляли проблематику нагляду і контролю, можна відзначити Е. Савенкову [6, с. 67–72], Л. Гуринську [7, с. 86–93], В. Спиридонову [8, с. 67–71]. Більшість робіт присвячена негативному фактору наглядового контролю і висвітленню можливих екстерналій його реалізації, ми ж, у свою чергу, у цій статті пропонуємо перегляд «погляду на погляд», тобто виступаємо у деякому сенсі «біополітичними дисидентами» в оцінці сутності, ролі та наслідків контролюючого нагляду.

Метою статті є обґрунтування етичності та суспільної допустимості нагляду як біополітичного суспільного контролю у специфічній його версії, яка би не допускала авторитарних і тоталітарних аспектів, залишаючись у рамках відкритого та вільного громадянського суспільства, у якому поважається свобода та гідність кожної людини.

Виклад основного матеріалу. «Нагляд» – один із найсуперечливіших і найбільш амбівалент-

них концептів у європейській інтелектуальній історії ідей. З одного боку, люди бояться постійного і непомітного контролю, м'якої сили, а з іншого – допускають існування всебачачої істоти, яка здійснює безперервний нагляд і, виходячи зі своїх уявлень, може засудити їх на довічне пекло. Ця ситуація викликає, як нам бачиться, необхідність філософського аналізу.

У філософській думці найбільш авторитетним критиком суспільства нагляду є Мішель Фуко [9, с. 318]. Також є велика кількість дослідників, котрі розвивають його вчення про жах нагляду та контролю, найбільш відомими серед них є Д. Ліон [10, с. 399–401], Р. Еріксон [11, с. 605–622], С. Хайер [12, с. 408], А. Дойл [13, с. 288] та ін. Ці дослідники характеризують нагляд як негативну тенденцію, але ми цією статтею розгортаємо програму «біополітичного дисидентства» та відкрито підтримуємо біополітичні міри, вважаючи, що можливо вистроїти морально-етичну та гуманну систему наглядового контролю, яка ніяк не пригнічує людську свободу, а навпаки, забезпечує, захищає і зберігає її. Ми вважаємо, що треба вирішити проблему дуального ставлення до наглядового контролю, про яку ми писали на самому початку, і наша відповідь є такою: публічний наглядовий контроль не загрожує свободі, а продовжує її, підсилює її потужність, протистоїть реальній несвободі та може забезпечувати її через добровільність і без примусу. Страх настання антиутопії унеможливує вихід із неї ж. У біополітики може бути «людське обличчя», і таку «біополітику з людським обличчям» ми і будемо відстоювати. Для більшості випадків нагляду і контролю правомірно стверджувати, що свобода певним чином зменшена або навіть повністю редукована до одного варіанту дії, однак наш концепт *Фріоптикуму* заявляється як такий, що претендує на продукування виняткових випадків. Обґрунтування етичної та концептуальної правомірності нашого підходу буде здійснене через франкфуртінське розуміння свободної волі як збігу бажань першого і другого порядків. Ми сформуємо біополітичний підхід до наглядового контролю, робоча назва котрого *Freeopticon*, він буде реалізовуватися за допомогою наглядово-регістраційних та інформаційних технологій сучасності та майбутнього. *Фріоптикум* (або *простір*

¹ Дослідження біополітики – тематична сфера у сучасній філософській науці, предметом якої є виявлення закамурфльованих механізмів дисциплінарного контролю над людьми.

гіпертранспорентності) – соціально-філософська програма, при відстоюванні котрої ми будемо намагатися захистити необхідність інтенсивного впровадження певних компонентів медійно-наглядного та технічного контролю задля забезпечення справедливості, прозорості, чесноті та свободи у процесі людської взаємодії.

Неможливо заперечувати стрімкий ріст технічного і медійно-інформаційного прогресу у 60–70-ті рр. XX ст. [14, с. 5–6], який може забезпечити прямий нагляд за людьми у режимі *real time*. Також із появою Web 2.0 люди почали активно відображати своє життя у соціальних мережах, блогах та особливо в Instagram, фактично моментно рапортувати про своє життя та дозвілля. В останнє десятиріччя з'явилася нова професія – стример. Ці люди (стримери) знімають себе цілими днями, спілкуючись з аудиторією – за це вони отримують гроші у вигляді донатів (пожертвувань). У деяких країнах, наприклад, у США, стримери навіть платять податки. Простір для стримів надають YouTube, Twitch, GoodGame, Nitbox та інші платформи. Також у зв'язку з епідемією COVID-19 багато компаній розробило мобільні додатки для відстеження людей, котрі вже перехворіли, хворіють на коронавірус чи мають статус нехворого. Такими програмами є *COVIDSafe*, *CoronApp*, *Smittestopp*, *TraceTogether*, *Corona Scanner*, *StopCovid*, *Covi-ID* та ін. Ці програми мають виражені ознаки паноптичного нагляду, але люди встановлюють їх добровільно, і це, як здається, ніяк не пригнічує їхню свободу. Виходячи з усього переліченого, можна допустити, що нагляд і контроль за допомогою технологій розвивається і впроваджується дуже стрімко – запит на такий контроль є і з боку урядів (зверху), і з боку самих громадян (знизу), які постійно все знімають на свої гаджети – фіксують, транслюють і викладають у соцмережі. Магістральна теза, яку ми беремося відстоювати, – перманентне спостереження та контроль за людиною у певних випадках можуть примножувати людське благополуччя, добродійність і свободу. Наша задача – артикулювати ці випадки та довести етичність і доцільність нагляду і контролю у цих випадків. У всіх нас є інтуїтивна пресупозиція щодо того, що зовнішнє втручання загрожує свободі, і здебільшого це дійсно так, але ми можемо навести приклади, коли зовнішнє втручання примножує та забезпечує нашу свободу. Наприклад, у вас нестерпно болить зуб, і ви нічого не можете робити. У цьому випадку прийом таблетки «*Pentalgin IC*» примножує ваші варіанти дії (їх стає більше одного – лежати та страждати від болю) і ви уникаєте небажаного стану – таким чином зовнішнє втручання у ваш організм у вигляді прийому таблетки примножує вашу свободу діяти так, як вам хочеться, та реалізовує ваше бажання не відчувати біль.

Таким чином ми підходимо до дефініції свободи. Свобода – це можливість здійснювати раціонально схвалені бажання або реалізовувати бажання другого порядку (*second order desires*). Тобто, якщо я хочу палити та хочу хотіти палити, і палю, то я дію вільно, а якщо я хочу палити, але не хочу хотіти палити, але все ж палю, то я дію невільно. Таким чином, свобода волі – це можливість діяти згідно з бажанням 2-го порядку, раціонально схваленим бажанням. Визнаний метр сучасної аналітичної філософії, американський філософ Гаррі Франкфурт у своїй класичній статті «Свобода волі і поняття особистості» (1971) пише саме про це [15, с. 17]. Наприклад, я клептоман і сам цьому нерадий, але коли мене не бачать люди, то я не можу не красти, але якщо я на очах інших, то я стримуюся. Тому я міг би реалізувати за собою цілодобовий нагляд через встановлену на своєму тілі мікрокамеру, щоб транслювати відеозвіт про свою поведінку. Я б не знав, хто саме дивиться за мною у цей час і чи дивиться взагалі – й у цьому є паноптикальність, але вона, як здається, у цьому разі аж ніяк не пригнічує мою свободу, а навпаки, дає можливість їй реалізуватися. Але що було б, якщо ми допустили перманентний нагляд за собою упродовж життя, щоб нас могли бачити усі бажані? Може здатися, що настала би антиутопія, але якщо відкинути наші інтуїції й емоційні враження, то що ми будемо мати на виході? 1) Ми не зможемо приховувати злочини. 2) Ми не зможемо приховувати недоброчесну поведінку, яка означала би відняття добровільності в інших.

Виступаючи за радикальну *гіпертранспарентність*, ми також виступаємо за її добровільний характер і за юридичне урахування такого модусу поведінки. В Античному Римі люди тиснули один одному руки (на рівні краю передпліччя, біля ліктя), щоб показати добромисність своїх намірів, щоб продемонструвати, що у них немає прихованої зброї. Тому готовність демонструвати своє життя усім бажаним його побачити через відеофіксацію у режимі *real time* 24 години на добу – це певний акт добромисності, таке собі «повночасне віртуальне рукостискання», оскільки таким чином людина показує, що вона робить, коли поряд із нею нікого немає – вона показує, чи не вчиняє вона злочинів, чи не робить вона того, про що вона казала, що не буде цього робити. Тому така радикальна відкритість може свідчити про тотальну добродійність людини, котра обрала для себе на рівні бажання другого порядку завжди не вчиняти погано або хоча б готовність добровільно отримувати санкції за усі погані вчинки. У юридичному аспекті справедливо було б, щоб для таких людей, якщо вони знайшлися б, існувала можливість явити превентивне алібі, тобто щоб людина могла демонструвати свої відеозвіти за певний період (зі супутниковою синхронізацією часу) і на їх основі визнаватися невин-

ною, – вона би розвіювала таким чином будь-які пред’явлені підозри у разі їх пред’явлення. Якщо б люди перейшли у режим добровільного нагляду через цілодобову відеофіксацію свого буття, то це дозволяло би їх виключати з підозрюваних у злочинах – це значно полегшило би працю правоохоронних органів, скоротивши їх фінансові, часові й енергійні ресурси, які витрачаються на розкриття справ, тому що добропорядні люди могли би демонструвати свою невинуватість відразу, видаючи превентивне алібі за певний період. І чим більша кількість людей була би готова на таку тотальну транспарентність, тим вужчим було би коло підозрюваних – це було б позитивним як для слідства, так і для самих людей, які по факту такого модусу буття стали би стабільно невинними, з постійним алібі у реальному часі. Також наша концепція *превентивного алібі* не дозволила би злочинцям зі спецслужб та економічно і політично впливовим зловмисникам підставляти невинних людей заради досягнення своїх аморальних цілей – якщо когось видно усім упродовж усього часу, то як можна скомпрометувати таку людину? – ніяк. З іншого боку, в аспекті юстиції також була би позитивна зміна для вже засуджених людей – їм можна було б, якби вони самі забажали, замінити реальний строк на випробувальний період на умовах постійного відеонагляду і збільшення реального строку у разі порушень. Це підштовхувало би їх перевиховуватися у законотворчих громадян, а не ставати закоренілими злочинцями-рецидивістами (чому сприяє перебування у тюрмах). Гарні зміни відбулися б і в політичному аспекті – найбільш добросовісні політики, котрі прийняли би нашу програму, були б «на долоні» у своїх виборців; такі політики не могли б займатися корупцією та прихованою зрадою інтересів своїх виборців. Але найголовнішим, найпринциповішим і найцікавішим, на нашу думку, є те, що радикальні гарні зміни відбулися б і в міжособистісному повсякденному неінституалізованому житті людей.

Наш проект має назву «*Фріоптикум*» (вільний нагляд) із двох причин: 1) він не передбачає недобровільності та примусу, тобто люди самі повинні на рівні права обирати чи не обирати такий модус існування 2) при обранні такого модусу існування виключається сама можливість творити неправду, брехати, маніпулювати, приховувати тощо. На другій причині ми й зупинимося і розкриємо її більш ретельно. Якщо подумати, то наша нечесність передбачає недобровільність. Як нам здається, це справедливо не тільки для юридично артикульованих дій, а й узагалі для будь-яких інтеракцій між людьми, де є введення в оману, бо закони самосуперечливі та мінливі, але сама структура відносин демонструє наявність чи відсутність добровільності безвідносно до юридичного статусу цих відносин.

Наприклад, недобросовісний чоловік зраджує своїй дружині, знаючи, що вона не вибачила би подружню невірність і не погодилася б мати шлюбні та статеві відносини з ним за умови його невірності, але він приховує свої стосунки на стороні та продовжує шлюбні та статеві відносини з дружиною. Тоді можна справедливо визнати, що кожен наступний раз, коли він ступає у статеві стосунки зі своєю жінкою, він фактично вступає у статеві відносини з людиною на тих умовах, на які вона не дала своєї згоди. Тобто він таким чином вступає у недобровільні статеві відносини, із цього логічно випливає, що він гвалтівник, тобто той, хто практикує недобровільні сексуальні відносини з іншою людиною – це інтуїтивно неочевидно, але фактично це так. Бо людина у принципі не може погодитися, дати свідому згоду на те, про що вона вичерпно неінформована – відсутність згоди за неінформованості якраз і передбачає відсутність добровільності, що і ставить свободу під сумнів. Цей приклад демонструє, що обман при комунікації призводить до того, що добровільність не виконується у разі недання згоди однією зі сторін по причині недостатньої інформованості про умови, на яких відбувається комунікація. Приватність життя якраз і веде до створення такого простору, у якому люди можуть перманентно не експлікувати ті умови, на яких інші б не погодилися з ними комунікувати, якщо б знали про такі умови.

Як нам здається, люди, добровільно приймаючи нагляд, здійснений у рамках «*Фріоптикуму*», не залишали би для себе будь-якої можливості посягати на чийсь свободу і добровільність через приховування умов, на яких би інші не погодилися б комунікувати з ними. Тому це етологічний модус радикального альтруїзму, радикальної добромисності, вичерпної свободи та чесності, але можна передбачити закономірні спроби розкритикувати та спростувати цей підхід, на них ми спробуємо дати відповідь превентивно:

1. Звинування в антиутопічності та тоталітарності. Такий підхід передбачає постійний наглядовий контроль і тому нагадує антиутопічний світ, у якому людська свобода і гідність пригнічується, світ, у якому немає місця приватному простору. – Антиутопічний світ цей підхід, можливо, і нагадує, але аж ніяк ним не є, на відміну від сучасного світу з його сакралізацією приватності та конфіденційності. Такий тип паноптичності не можна назвати тоталітарним, бо він передбачає добровільність: приватність може залишатися, а може і ні – самим людям дається право обрати, який ступінь нагляду застосувати чи застосовувати взагалі. Ми виступаємо за право, а не за обов’язок. До того ж цінність та етична когерентність приватності самі стоять під великим питанням, оскільки простір приватності – це простір можливості приховування, брехні та

шахрайського типу міжособистісних відносин, а отже, приватність – це простір укривання недобровільності, тобто простір легітимації несвободи. Тому із причини страху перед уявною антиутопією ми ризикуємо не вийти зі справжньої антиутопії – розгалуженої гіперантиутопічної мережі, сплетеної з мільйонів мікроантиутопій, приватних просторів «локальних тоталітаризмів» міжособистісних відносин, передбачаючих систематичну можливість відміни добровільності через приховування і брехню. Приватність – це захист свого права на міжособистісне шахрайство, що виключає добровільність іншої людини.

2. «Пуританський контраргумент». Звинувачення у непристойності та ганебності. Перманентний добровільний нагляд через відеоспостереження, доступне усім бажаним, означав би постійну фіксацію життя, тобто висвітлення і моментів людської буденності, які традиційно вважалися глибоко приватними, а їх демонстрація – відверто непристойною і ганебною, наприклад, сфери сексуального життя, дій, що стосуються особистої гігієни та фізіологічних потреб, тощо. Як бути із цим? Невже можливо допустити їх показ? Це культурно контрінтуїтивно і недопустимо. – Ця проблема розв'язується технічно чи критично. Такі моменти 1) можливо «заблюрвати», тобто зробити максимально розмитими та нечіткими (як у відеогрі Sims), щоб можна було лише зафіксувати наявність силуету (силуетів) у певний час у певному місці – і більше нічого. 2) У такі моменти можна взагалі відключати камери і мікрофони та залишити лише фіксацію перебування у певному місці у певний час через геовідстеження координат через супутник. 3) Якщо хтось виступає проти цього саме з позиції морального чи культурного пуританізму, то тоді він повинен бути послідовним і виступати і за цензурування художніх і документальних фільмів і літератури з демонстрацією подій такого типу, а також за повну законодавчу заборону порноіндустрії тощо. Хто наполягає на недопустимості демонстрації цих речей за умови навіть зберігання повної добровільності, повинен виступати за законодавчу заборону усього, що вже існує на актуальний момент часу і що також допускає подібні демонстрації, а це здається неможливим у сучасному світі, тому неможливо зберегти послідовність при критиці Фріоптикуму з подібних позицій.

3. «Консервативно-гуманістичний контраргумент» – перехід на такий спосіб піднаглядного буття позбавляє людину людяності, дегуманізує людство, підриває або навіть повністю віднімає справжність і автентичність людського існування. – Це було би справедливо тільки за умови того, що під «людяністю» розумілося б залишення для себе ходів для практики недоброчинної,

порочної та злочинної поведінки, а під «дегуманізацією» – унеможливлення або ускладнення за допомогою технічних засобів практики злочинної чи порочної поведінки, направленої на створення недобровільності. Якщо перманентний нагляд, на який ми добровільно погодилися, керуючись наміром добромисності, веде до дегуманізації та до десвободизації, то виходить, що ми ототожнюємо «людяність» і «свободу» із брехливістю, порочністю, хотінням приховувати недоброчесні вчинки, жагою примножувати недобровільність і бажанням ірраціонально вважати приватність самоцінністю.

Висновки. У статті ми експліцитно та свідомо відстояли програму біополітичного паноптичного цілодобового контролю через нагляд, не приховуючи його сутності. Нами було показано, що простір «Фріоптикуму» за умови його добровільного прийняття не зменшує і не скасовує нашу свободу, навпаки, він має потенціал для її примноження – у цьому переконанні і полягає наше «біополітичне дисидентство» у питанні наглядового контролю. Ми превентивно привели контраргументи проти можливих звинувачень нашої програми в антиутопічності, тоталітарності, непристойності, несвободі та дегуманізації. У статті було показано, що громадянське гіпертранспарентне суспільство майбутнього може стати радикально добродесним і вільним. Враховуючи те, що наші монотеїстичні пращури вірили у вічний наглядовий контроль, а також багато хто з наших сучасників і досі це робить, слід визнати, що нерозумно наполягати на однозначному недопущенні цілодобового добровільного контролю за собою, наполягаючи на неприродності та непридатності такого наглядового контролю для людського суспільного існування. Ми навели аргументи на користь того, що нам не треба боятися тотального прихованого контролю, якщо ми самі зробимо його явним над собою, і нам не треба боятися компроматів і зливів даних у публічний простір, якщо ми самі відкриємо усі дані один перед одним. У статті було продемонстровано, що антиутопічний тоталітаризм полягає у тому, що у когось є винятковий доступ до нагляду і контролю за іншими, а коли контроль є у всіх і нагляд доступний всім, за умови, що контроль і нагляд є добровільними, то тоталітаризація у такому випадку взагалі неможлива у будь-якому вигляді. Програма «Фріоптикуму», яку ми запропонували, є футурореспективним нарисом розвитку добровільно-паноптичного суспільства за умов інформативно-технологічного прогресу та наростаючих тенденцій транспарентизації. Ми розуміємо, що за одну статтю неможливо вичерпно покрити цю тему, але ми вперше у науковій літературі намітили можливий спосіб захисту повноцінної паноптичної програми, а наскільки

нам це вдалося – судити вам, читачам.

Література

1. Фуко М. Наглядати і карати. Народження в'язниці. Москва : Ad Marginem, 1999. С. 304–305.
2. Батаєва К.В. Погляд наглядача: концепція репресивного бачення. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. 2012. № 723: Філософські науки. 2. С. 79.
3. Бауман З. Глобалізація. Наслідки для людини і суспільства. Москва : Видавництво «Весь світ», 2004. С. 186–190.
4. Мат'єсен Т. Товариство глядачів: Паноптикум Мішеля Фуко. 1997. С. 230.
5. Беннет С., Клемент Д., Мілбері К. Вступ до кіберспостереження. *Нагляд і суспільство*. Вип. 9 (4). 2012. С. 340–345.
6. Савенкова О.В. Паноптизм як метафора влади: суб'єкт спостерегає. *Вісник РДГУ. Серія «Філософія. Соціологія. Мистецтвознавство»*. № 1. 2009. С. 67–72.
7. Гурінська Г.Л. Нагляд як засіб забезпечення безпеки: від простору в'язниці до кіберпростору. *Кримінологія: вчора, сьогодні, завтра*. № 2 (33). 2014. С. 86–93.
8. Спиридонова С.П. Паноптичний модус влади: історія і сучасність. *Вісник Саратовського державного соціально-економічного університету*. 2017. № 1 (65). С. 67–71.
9. Фуко М. Наглядати та карати: народження в'язниці. Париж : Галлімар, 1975. С. 318.
10. Ліон Д. Синоптикон, Скопфілія. Нова політика спостереження та видимості / за ред. К. Хагерті та Р. Еріксона. Торонто : Університет Торонто, 2006. С. 399–401.
11. Хагерті К., Еріксон Р. Збірка контролю. *Британський журнал соціології*. Вип. 51. 2000. С. 605–622.
12. Хайер С. Зондування наглядової асамблеї: про діалектику наглядових практик як процесів соціального контролю. *Нагляд і суспільство*. 2003. С. 408.
13. Дойл А. Перегляд синоптикону: перегляд «Товариства глядачів» Мат'єсена в епоху Інтернету 2.0. *Теоретична кримінологія*. № 15 (3). 2011. С. 288.
14. Лукіних Т.Н., Можаяєва Г. В. Інформаційні революції та їх роль у розвитку суспільства. *Гуманітарна інформатика*. 2005. С. 5–6.
15. Франкфурт Г. Свобода волі та поняття особистості. *Філософський журнал*. Вип. 68. № 1. 1971. С. 17.

Анотація

Гонтар В. Е. Буття і бдіння: перегляд нагляду як переосмислення паноптичного контролю. – Стаття.

Стаття направлена на переусвідомлення ставлення до паноптичного прихованого нагляду (у сенсі, який запропонував М. Фуко). У філософській літературі існує певна однобокість в оцінці паноптичного характеру соціальних відносин, які реалізуються через наглядовий контроль; такі відносини позиціонуються як закамурфльовані механізми м'якої влади, що реалізують приховане підштовхування до правильної поведінки у межах заданого дисциплінарного дискурсу. Більшість авторів наполягають на негативній функції паноптичних відносин, мотивуючи це тим, що такі відношення є деспотичним проявом вертикальної ієрархії, притаманної репресивному апарату влади, котра прагне встановити тотальний

дисциплінарний контроль. На думку дослідників, такі відносини між владою і людьми ставлять під сумнів людську свободу – ця позиція є домінантною у науковому товаристві. Нами ж, у свою чергу, пропонується горизонтальний варіант паноптичного контролю, який не має проблем із зазіханням на людську свободу, навпаки, ми претендуємо на те, що певний різновид паноптичного контролю може певною мірою допомогти реалізації нашої свободи, за умови, що він буде здійснюватися на добровільних засадах. Генеральна теза, яку ми беремося у ній відстоювати – паноптичний нагляд не ставить свободу людей під загрозу, а може її забезпечувати, збільшувати та підсилувати, будучи її продовженням. Ми пропонуємо альтернативний погляд на біополітику, яка наполягає на радикальній доброчесності та відкритості. Робоча назва нашого проекту є «Фріоптикон» або «простір гіпертранспарентності» – це експліцитно паноптикальна програма, яка претендує на концептуальну когерентність, етичну прийнятність і соціальну корисність. У цій статті ми наводимо аргументи на користь філософської життєздатності проекту «Фріоптикон» і превентивно відповідаємо на можливі контраргументи та зауваження проти цієї паноптичної програми.

Ключові слова: паноптизм, нагляд, інституційне дизайнування, «Фріоптикон», гіпертранспарентність, тоталітаризація.

Summary

Gontar V. E. Being and vigilance: revising supervision as a rethinking of panoptic control. – Article.

The article is aimed at rethinking the attitude to panoptic covert surveillance (in the sense proposed by M. Foucault). In the philosophical literature there is a certain one-sidedness in assessing the panoptic nature of social relations, which are realized through supervisory control; such attitudes are positioned as camouflaged mechanisms of soft power that realize a covert urge to behave properly within a given disciplinary discourse. Most authors insist on the negative function of panoptic relations, arguing that such relations are a despotic manifestation of the vertical hierarchy inherent in the repressive apparatus of power, which seeks to establish total disciplinary control. According to researchers, such a relationship between government and the people necessarily calls into question human freedom – this position is dominant in the scientific community. We, in turn, offer a horizontal version of panoptic control, which has no problems with the encroachment on human freedom, on the contrary, we claim that a certain kind of panoptic control can help the realization of our freedom in full, provided that it will be carried out on a voluntary basis. The general thesis that we undertake to defend in it is that panoptic surveillance does not necessarily endanger people's freedom, but can ensure it and be a continuation of it. We offer an alternative view of biopolitics that insists on radical integrity and openness. The working title of our project is «Frioptikon» or «hypertransparency space» – this is an explicit panoptical program that claims to be conceptual coherence, ethical acceptability and social utility. In this article, we will present arguments in favor of the philosophical viability of the «Frioptikon» project and preventively respond to possible counterarguments and remarks against this panoptic program.

Key words: Panoptism, Review, Institutional Design, «Frioptikon», Hypetransparency, totalitarianization.